

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง บทบาทของธุรกิจชุมชนที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน มีจุดเน้นที่ระบบคิดในเรื่อง การเชื่อมโยงปัญหาทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรป่าไม้ และการพัฒนาระดับนโยบายและระดับท้องถิ่น โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารที่ได้มีผู้เชี่ยวชาญวิจัย ไว้มา ประกอบในการทำวิจัยดังนี้

- (1) แนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชน
- (2) แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน
- (3) แนวคิดเรื่องการจัดการป่าชุมชน
- (4) แนวคิดเรื่องความเชื่อ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชน

ประเวศ วะสี (2538 : 2) กล่าวว่าไว้ว่าการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องคำนึงถึงคนควบคู่กันไปด้วย และเมื่อนึกถึงคนก็ต้องนึกถึงอาชีพหรือเศรษฐกิจ มีวิธีที่เศรษฐกิจชาวบ้านจะดีขึ้น ด้วย พร้อมๆ กับครอบครัวเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมยั่งยืน เช่น วนเกษตรเชื่อมต่อการแปรรูปอาหาร หัตถกรรม และธุรกิจชุมชน มีตัวอย่างที่ทำให้เห็นว่าเป็นไปได้ที่ฐานะของเกษตรกรทั้งหมดจะดีขึ้นพร้อมๆ กับความเป็นป่ากลับคืนมาทั่วประเทศ

คณะกรรมการเครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม (2538 : 34) ได้สรุปแนวคิดเรื่องธุรกิจชุมชนว่า ผลร้ายสำคัญของการที่คนไทย เกษตรกรไทยในชนบทส่วนมากยังตรึงอยู่ด้วยความยากจน จมอยู่ในความทุกข์ ความลำบากเป็นการถาวรนั่นก็คือ การมีชีวิตที่ตกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถแม้แต่จะรู้จักคิดเป็น รู้จักหวังเป็นว่าจะทำอะไรดี ๆ เพื่ออนาคตที่ดีของตนและลูกหลานได้บ้างหนักถึงขนาดไม่รู้จักระหวังอะไร ธุรกิจชุมชนถูกกำหนดเรียกขึ้น ก็ด้วยมุ่งหวังว่าจะให้อากาศ เป็นหนทางให้ ชุมชนคนชนบทได้รู้จักประกอบธุรกิจ ทำมาค้าขายด้วยตนเอง

แทนที่จะปลูกจะทำเพื่อขายชั้นเดียวอยู่อย่างนั้น การณ์เช่นนี้นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของการกอบกู้ภาคเกษตรและชีวิตในชนบทในเชิงเศรษฐกิจต่าง ๆ ของชาวบ้านและของชุมชนย่อมจะเป็นการศึกษาที่เปลี่ยนลักษณะทางคุณภาพของเกษตรกรให้ทันโลกและทันสมัยสามารถก้าวขึ้นมาพัฒนาชีวิตของตน ท้องถิ่น และประเทศได้อย่างแท้จริง

คณะกรรมการเครือข่ายองค์กรสิ่งแวดล้อม (2538 : 44) สรุปไว้ในรายงานผลการสัมมนาเวทีสิ่งแวดล้อมไทย 2538 ว่า ธุรกิจชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นกลุ่ม เกษตรกร สหกรณ์ หรือธุรกิจขนาดเล็กในชนบท เพื่อดำเนินการทางธุรกิจที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งนี้ จะต้องมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถปรับฐานคิดและวิธีคิด มุ่งเน้นการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันจัดการอย่างครบวงจรทั้งการผลิต การแปรรูป และการตลาด เป็นการทำธุรกิจชุมชนหรืออุตสาหกรรมชุมชนโดยมุ่งให้เกิดความเป็น “เจ้าของ” ขององค์กรชุมชนตลอดทุกกระบวนการ ด้วยการเพิ่มการเรียนรู้จากการค้าขายผลผลิตการเกษตรของตนเอง ทั้งนี้ยังเล็งเห็นว่า การแก้ปัญหาจากการขายแม้จะยังขาดทุนในเมืองต้น ก็ถือเป็นกำไรในการเรียนรู้จากการค้าขายจริง อนึ่งเป้าหมายของกลุ่มส่งเสริมธุรกิจองค์กรชุมชน คือ การสร้างให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจร่วมกัน อันจะนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจที่พัฒนา “คน” ให้มีคุณธรรมและความสามารถซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนา ชุมชนได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ การดำเนินธุรกิจชุมชนขององค์กรชุมชนในรูปแบบต่างๆ ถือเป็นการจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนใหม่ ในการจัดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การต่อรองราคาผลผลิต การหาช่องทางการตลาด การร่วมลงทุน ร่วมประกอบธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน กับภายนอกชุมชนทั้งกับสถาบันเงินทุน ธุรกิจนอกชุมชนตลอดจนการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ และส่วนอื่นๆ

กลุ่มพรรณไม้ (2538 : 91) สรุปว่าการทำธุรกิจชุมชนหรือธุรกิจทางเลือก ถือเป็นการดำเนินธุรกิจ ซึ่งมีกิจกรรมทั้งที่เป็นการผลิตและการบริการที่เกื้อกูลและเหมาะสมต่อวิถีชีวิต สังคมเศรษฐกิจ และระบบนิเวศของชุมชนที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และดำเนินการโดยองค์กรชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นโดยจัดตั้งเป็น องค์กรธุรกิจของชุมชน ให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมทั้งในการกำหนดทิศทางการดำเนินกิจกรรม และการร่วมปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ต่างกันไปตามความสามารถและทักษะของแต่ละคน ซึ่งจะทำให้กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการโดยองค์กรธุรกิจชุมชน มีความสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชนซึ่งเป็นสมาชิก โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง

คือมีความเหมาะสมและสอดคล้องต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา สภาพเศรษฐกิจ สังคม และระบบ
นิเวศของชุมชนท้องถิ่น

วิชิต นันทสุวรรณ (2536 : 412-413) กล่าวว่า การที่ชาวบ้านในฐานะปัจเจกใน
วัฒนธรรมชุมชนไม่สะสมส่วนเกินสำหรับตนเองคนเดียว จึงไม่มีคนรวยที่โดดเด่นในหมู่บ้าน
เมื่อความ อดอยากขาดแคลนทวีความรุนแรงมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มรวมตัวกันพัฒนากลุ่ม
กิจกรรมพัฒนาระบบการจัดการและวิธีการเพื่อรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังตัวอย่างที่มี
ให้เห็นทั่วไป เช่น กลุ่ม สหบาลข้าว กลุ่มออมข้าว ธนาคารวัว-ควาย กลุ่มสัจจะหรือกลุ่ม
ออมทรัพย์ ร้านค้าสาธิตฯ กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มพัฒนาอาชีพหัตถกรรม กลุ่มขายผลผลิต
ของตนเอง เป็นต้น บางพื้นที่รับประยุกต์บุญประเพณีต่างๆ เข้ามาระดมปัจจัย เช่น บุญผ้าป่า
ข้าว หนังสือ ถ้ำไม้ บุญประทายเป็นลอก และอื่นๆ กลุ่มกิจกรรมเหล่านี้พัฒนาระบบและ
วิธีการของตนเองเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาให้กับชุมชน เพื่อเพิ่มปริมาณและ
มูลค่าของทุน โภคทรัพย์และทุนเงินตราขึ้น กลุ่มกิจกรรมที่น่าสนใจมากที่สุดในความหมาย
ของการสร้างระบบการสะสมร่วมกันคือ กลุ่มออมทรัพย์ หรือชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป
เช่น กลุ่มเครดิตยูเนียน กลุ่มสัจจะหรือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จากการศึกษาของมูลนิธิ
หมู่บ้านได้พบข้อสรุปสำคัญ ของกระบวนการเกิดและการพัฒนาตนเองขึ้นเป็นสถาบันใหม่
ทางสังคม อันเป็นที่พึงของชาวบ้านได้

✓ แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน

ความหมายของชุมชน

ชุมชน หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคม อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณ
เดียวกัน (พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ, 2534 : 174)

ชุมชน หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในบริเวณ
เดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 272)

ชุมชน ตามความหมายในภาษาไทยหมายถึง กลุ่มคนที่ตั้งบ้านเรือนรวมกันอยู่ตาม
ท้องถิ่นต่างๆ จากความหมายในภาษาไทยนี้จะรวมไปถึงการรวมตัวของประชาชนในด้านการ
ปกครองตั้งแต่ จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ซึ่งมีขอบเขตของการปกครองกำหนดไว้ตาม
กฎหมาย (อำนาจ คอวนิช, 2528 : 169)

จิรพรรณ กาญจนจิตรา (2529) อ้างโดยกรมป่าไม้ (2537 : 1) ได้ให้ความหมายของ
คำว่าชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมาย

หรือข้อบังคับเดียวกัน มีการปะทะสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกันและมีผลประโยชน์คล้ายๆ กัน และมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือ วัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง ถ้าจะแยกองค์ประกอบของชุมชนให้เห็นชัดเจนคือ คน (People) ความสนใจร่วมกัน (Common Interest) อาณาบริเวณ (Area) การปฏิบัติต่อกัน (Interaction) ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship)

Hillery (1995) นักสังคมศาสตร์ได้นิยามชุมชนออกเป็น 3 ประการคือ ชุมชนต้องมีที่ตั้ง (Geographical Area) ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม (Social Interaction) ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์ร่วมกัน (Communitality)

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

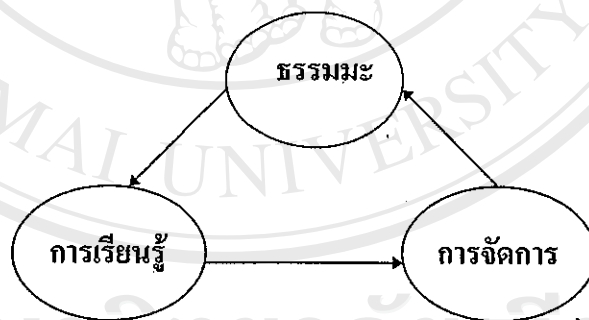
แม้โดยภาพรวมชุมชนทั้งในชนบทและในเมือง จะได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ จนทำให้ครอบครัวเปราะบาง แปรลกแยก ความสัมพันธ์ของคนในวิถีชีวิต ชุมชนเปลี่ยนไปสู่ระบบบริโภคนิยมและวัตถุนิยม และมีแนวโน้มที่จะละทิ้งถิ่นฐานอพยพไปเป็นแรงงานรับจ้างหารายได้เลี้ยงชีพจากนอกภาคเกษตรมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามในเขตชุมชนดั้งเดิมของเมืองที่เป็นที่ตั้งของชุมชนดั้งเดิม และในเขตชนบทที่ประชาชนส่วนหนึ่งตั้งถิ่นฐานมีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบเกษตรเลี้ยงชีพและวัฒนธรรมชุมชน จะพบว่าคนเหล่านี้และชุมชนเหล่านี้ยังมีสำนึกที่เหนียวแน่นต่อถิ่นเกิด (มาตุภูมิ) อันส่งผลถึงการรวมตัวที่เข้มแข็งในรูปแบบใหม่ขององค์กรชุมชนเพื่อร่วมกันพิทักษ์ อนุรักษ์ จัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังมีมูลค่ามหาศาล และเป็นที่ต้องการของนายทุนและบุคคลจากภายนอกชุมชน

ประเวศ วะสี (2538 : 2) กล่าวว่าไว้ว่าความเข้มแข็งของชุมชน เป็นปัจจัยให้แก่ปัญหาทุกอย่างพร้อมกันไป เศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและการเมือง ทุกคนควรจะเข้าใจความป็นชุมชน มีส่วนสร้างความเป็นชุมชน และแสวงหากลไกสนับสนุนความเป็นชุมชน ถ้าปราศจากความเป็นชุมชนจะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่สำเร็จ ความเป็นชุมชนเป็นอนาคตของโลก

กาญจนา แก้วเทพ (2538) ได้สรุปจากประสบการณ์ของนักพัฒนาชนบทว่า ในหมู่บ้านที่ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหารักรรชาติและสภาพแวดล้อม ฯลฯ นั้น จะมีกลุ่มชาวบ้านที่ก้าวออกมาเป็นแถวหน้ามีการพยายามหาวิธีการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหของชุมชน พยายามระดมสรรพกำลังต่างๆ ไม่ว่าจะมาจากภายในท้องถิ่นของเขาเอง หรือแหล่งความรู้ที่มาจากภายนอก ชุมชนเพื่อทำการแก้ไขปัญหของชุมชนโดยอาศัยแนวทางการพึ่งตนเอง การมีกลุ่มเช่นนี้ดำรงอยู่นั่นเอง เป็นตัวอธิบายถึงความสามารถที่ชุมชนชนบทสามารถดำรงอยู่ได้

จักรทิพย์ นาถสุภา (2536) สรุปว่าสภาพสังคมไทยในอนาคตมีแนวโน้มจะเกิดปัญหาที่มีลักษณะสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สิ่งที่สังคมไทยและโลกในอนาคตต้องการ คือกลไกการจัดการกับปัญหาที่ยุ่ยากและสลับซับซ้อนเหล่านี้เพื่อสร้างสรรคการพัฒนาที่ยั่งยืน จากประสบการณ์ของกรณีในประเทศไทยและนานาประเทศทั่วโลกได้ให้คำตอบว่า กลไกการจัดการนี้คือความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นมากมายว่า การพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนานั้น นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและสังคมในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา และสุขภาพอนามัย

Declaration from the 7th ICEA World Conference อ้างโดย สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2538) จากคำประกาศปฏิญญาในการประชุมระดับโลกเรื่อง การศึกษาชุมชน ครั้งที่ 7 ได้เน้นความสำคัญขององค์ประกอบ 3 ประการ ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคือ Spirituality Learning Management และได้วิเคราะห์ในบริบทของสังคมไทย เป็นวาทกรรมดังนี้

แผนภาพที่ 2 แสดงองค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชน

แนวคิดเรื่องการจัดการป่าชุมชน

โกมล แพรกทอง และจินตนา อมรสวงสิน (2538:534-535) ได้สรุปความหมายของการจัดการป่าชุมชนไว้ 2 ทศนะคือ

1. ทศนะของการจัดการป่าชุมชนหมายถึง พื้นที่ป่าไม้ซึ่งได้รับการจัดการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ชุมชนผู้ใช้พื้นที่ป่าดังกล่าวต้องการ ซึ่งอาจจะโดยตรง เช่น เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหารเป็นต้น หรือโดยทางอ้อม เช่นเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งนันทนาการเป็นต้น

2. ทิศนะของการใช้ประโยชน์ ป่าชุมชนหมายถึง พื้นที่ป่าไม้ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ในการใช้เหมือนกันหรือแตกต่างกัน ไปในแต่ละกลุ่มประชาชนตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนนั้นๆ โดยทุกกลุ่มประชาชนในชุมชนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าภายใต้การยอมรับซึ่งกันและกัน

เสนห์ จามริก และคณะ (2536) ให้ความหมายว่า การจัดการป่าชุมชนเป็นขบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน และหรือระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศหนึ่ง เพื่อทำการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า อย่างยั่งยืนและเป็นธรรมชาติของระบบ ความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชนซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นสำคัญ

โกมล แพรทอง (2535) ได้เสนอแนวความคิดพื้นฐานหลักในการจัดการป่าไม้ชุมชนอยู่ 4 ประการดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับสังคมป่าไม้ในระบบนิเวศ แนวความคิดนี้ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์และสังคมต้นไม้ในระบบนิเวศถูกเสนอโดยกลุ่มนักมนุษยศาสตร์ แรมโบ (Rambo, 1984) ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ โดยพิจารณาว่าสังคมมนุษย์และสังคมพืชเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งสองสังคมมีองค์ประกอบมีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกัน ในสังคมมนุษย์มีโครงสร้างทางสังคมซึ่งประกอบด้วยหน่วยต่าง ๆ เริ่มจาก ปังเจกชน ครอบครัว กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ มีระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง ฯลฯ โยงยึดหน่วยย่อยต่าง ๆ ส่วนในสังคมพืชประกอบขึ้นด้วยโครงสร้างสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิตมีความเชื่อมโยงกันด้วยวงจรต่าง ๆ เช่น วงจรอาหาร วงจรแร่ธาตุ ฯลฯ สังคมมนุษย์และสังคมต้นไม้จะมีการถ่ายทอดความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งอาจเป็นการส่งเสริมและการทำลายซึ่งกันและกัน เช่น สังคมมนุษย์จะใช้ประโยชน์จากป่ามากเกินไปจนป่าไม้อาจรักษาสมดุลไว้ไม่ได้ ก็อาจเกิดการเสื่อมโทรมและยังทำให้เกิดอุทกภัย ความแห้งแล้ง เป็นต้น การพิจารณาถึงการร่วมกันทั้งสองสังคมจะเป็นแนวความคิดเบื้องต้นของการจัดการป่าไม้ชุมชน เพื่อให้สังคมป่าและสังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบท แนวความคิดเกี่ยวกับการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบทเป็นแนวความคิดที่นำเสนอโดย FAO (1978) ในเอกสารป่าไม้กับการพัฒนาชนบท (Foresstry for Rural Community Development) ซึ่งมุ่งเน้นการนำความรู้ด้านการป่าไม้เข้าไปใช้ในการพัฒนาชนบท โดยมีสมมุติฐานว่าชนบทเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชิดเขตป่าไม้ ป่าชุมชนได้พึ่งพิงป่าไม้ในด้านต่างๆ เป็นชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ดังนั้น

จึงมีแนวความคิดที่จะให้ป่าเป็นฐานเพื่อรองรับความเป็นอยู่ในระดับความเป็นอยู่ที่พออยู่พอกิน ในด้านอาหาร ยารักษาโรค ไม้ใช้สอย แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรป่าไม้จึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชนบท และจากสภาพของการใช้ประโยชน์จากป่ามานานได้ก่อให้เกิดภูมิปัญญา ของประชาชนในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ การจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบทจึงอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดว่า การพัฒนาชนบทจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของความสามารถที่ประชาชนในชนบทสามารถจะดำเนินการได้เอง การป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบท จึงเน้นการนำเทคนิคที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น เช่น เทคนิคทางด้านป่าไม้ที่มีอยู่ในชนบทมาใช้เพื่อ ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบท

3. แนวความคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจในการดูแลแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แนวความคิดนี้ได้ถูกเสนอโดยนักพัฒนาป่าไม้ที่เข้าไปทำงานในกลุ่มประเทศเอเชียใต้ เช่น ประเทศอินเดีย ประเทศเนปาล ซึ่งมีแนวความคิดว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนรวมที่มีผู้ใช้ประโยชน์มีผู้ดูแลรักษาในระดับพื้นที่และควบคุมการใช้ประโยชน์สำหรับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ และสะดวกต่อผู้ดูแลรักษา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น โดยตรง จำเป็นต้องให้ผู้ดูแลรักษา เหล่านั้นได้รับการยอมรับอย่างถูกต้อง ให้สามารถดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ได้ การยอมรับดังกล่าวจะเป็นไปในรูปแบบของการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้จากส่วนกลางไปยังส่วนท้องถิ่น (Gilmour and Fisher, 1991)

4. แนวความคิดในการจัดการป่าไม้เพื่อผลผลิตยั่งยืนและความมั่นคงของชุมชน แนวความคิดในการจัดการป่าไม้แบบผลผลิตยั่งยืน (Sustained Yield) เป็นแนวความคิดพื้นฐานด้านการจัดการป่าไม้ ที่เน้นประโยชน์จากป่าไม้เป็นประโยชน์ที่มีอย่างต่อเนื่องและถาวร ในระยะแรกๆ แนวความคิดนี้จะเน้นผลิตผลจากป่าในลักษณะของ ไม้ใช้สอย ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการใช้ประโยชน์มากขึ้น การใช้ประโยชน์ได้มุ่งประโยชน์ด้านอื่นในลักษณะเอนกประสงค์ (Multiple Uses) เช่น น้ำใช้เพื่อการเกษตร การท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ และการอนุรักษ์สัตว์ป่า เป็นการจัดการป่าไม้ที่เน้นการอนุรักษ์ซึ่งมีหลักการใช้ทรัพยากรแบบชาญฉลาด (Wise Use) อย่างไรก็ดี จากผลการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ และการพัฒนาด้านอื่นๆ ของพื้นที่ทำให้มีทางเลือกในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ในหลายรูปแบบ และโดยที่ชุมชนเองก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพของความมั่นคงของชุมชนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ป่าไม้ด้วย ดังนั้น ความต้องการที่จะใช้พื้นที่ป่าไม้จากกลุ่ม

ผู้ใช้ประโยชน์ต่างๆ เพื่อการจัดการป่าไม้แบบยั่งยืน จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของความ ต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับเสถียรภาพแห่งความมั่นคงของ ชุมชนและการจัดการป่าไม้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่จะใช้ประโยชน์ให้ เกิดผลสูงสุด ภายใต้การผสมผสานระหว่างการใช้ประโยชน์หลายๆ ด้าน (Lee, 1987)

ส่วนโกมล แพรกทอง, และจินตนา อมรสงวนสิน (2535 : 536) กล่าวว่าแนวคิด เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนมีพื้นฐานความคิดอยู่ 3 ประการ คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรส่วนรวม นำเสนอโดยนักชีววิทยาชื่อ ฮาร์ดิน (Hardin, 1968) ว่าทรัพยากรส่วนรวมจะไม่ได้รับการดูแลอย่างดี ถ้าทุกคนมุ่งแต่จะใช้ ประโยชน์ตามที่ตนเองต้องการและจะเป็นผลให้ทรัพยากรส่วนรวมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว จำเป็นจะต้องมีการควบคุมเข้าไปเกี่ยวข้อง
2. แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมการใช้ทรัพยากรส่วนรวม นำเสนอโดย บรอมเลย์ (Bromley, 1986) ว่าทรัพยากรส่วนรวมมีการใช้ประโยชน์โดยกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์บางกลุ่มซึ่ง มีการกำหนดการใช้ระหว่างกัน
3. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน นำเสนอโดยนักวิชาการป่าไม้ของประเทศ ญี่ปุ่นที่เสนอว่าป่าชุมชนเป็นการจัดการป่าไม้ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการจัดการ ป่าไม้เพื่อประโยชน์ของชุมชนที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาบนพื้นฐานวัฒนธรรมทางด้าน เกษตรกรรม ความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพิงพื้นที่ป่าไม้ของ ประชาชนในแต่ละประเทศ

กรมป่าไม้ (2539 : 1) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนว่า ป่าไม้เป็น ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม การขยายตัวของจำนวนประชากร การพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมและการ เมืองทำให้มีการใช้สอยทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น พื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุก จึงก่อให้เกิดความ เสียหายส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวมประกอบกับการเริ่ม เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าการดำเนินการจัดการและการรักษาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดย ความพยายามของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้ รวมทั้งแนวความ คิดการจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้แบบยั่งยืนได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสังคม ปัจจุบัน มีการแสวงหาแนวทางและรูปแบบการจัดการที่เหมาะสม โดยให้ความสำคัญต่อชาว บ้านผู้ใกล้ชิดป่าที่สุด และได้พึ่งพิงอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีพ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล

รักษาและจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ใกล้หมู่บ้าน เพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านเองเป็นสำคัญ แนวความคิดดังกล่าวจึงเกิดเป็น “ป่าชุมชน”

บวร และคณะ (2538 : 97) กล่าวว่า การจัดการป่าไม้ชุมชนเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชุมชน ในลักษณะที่ว่า การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนต้องพึ่งพาทรัพยากรป่าไม้ เพราะป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพรที่สามารถนำมาใช้รักษาโรค คนในชุมชนได้อาศัยไม้จากป่าเพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ดังนั้นเมื่อป่าถูกถางจนเตียนไป ย่อมทำให้สิ่งที่คุณในชุมชนต้องการนั้นร่อยหรอลงไปด้วย ซึ่งย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ในความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้กับชุมชนนั้นอาจตั้งคณะกรรมการหรือกลุ่มอนุรักษ์ขึ้น เพื่อดูแลการใช้ประโยชน์จากป่า บางชุมชนอาจมีระบบความเชื่อเป็นแกนนำในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ทั้งนี้เพราะทุกชุมชนจะมีโครงสร้างทาง เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะมีบทบาทอย่างสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ และการใช้ประโยชน์จากป่าของคนในชุมชน

เสนห์ จามริก และคณะ (2536 : 158-162) มองการจัดการป่าชุมชนต้องมองอย่างเป็นองค์รวมโดยเสนอแนวคิดไว้ 5 ประการดังนี้

1. การมองการจัดการป่าชุมชนในบริบทของการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทาง เศรษฐกิจ การเมืองและระบบนิเวศ ในลักษณะนี้ป่าชุมชนมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่งไร้การเคลื่อนไหว หากแต่เป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนโดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับมหัพภาค การมองป่าชุมชนในบริบทของการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับเปลี่ยนอำนาจในการจัดการทรัพยากรซึ่งมีลักษณะรวมศูนย์มากยิ่งขึ้น เป็นแนวคิดที่ช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก

2. การมองป่าชุมชนจากมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงการมองความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและรอบด้าน เช่นมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน โดยไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาดเพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งพัฒนาการทางวัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนในป่าไปพร้อมกัน การมองป่าชุมชนจากมิติทางด้านวัฒนธรรมเน้นการทำความเข้าใจกับวิถีคิดของชุมชนที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับป่าว่ามีความหลากหลาย ลึกซึ้ง ซับซ้อน และมีรากเหง้าจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นซึ่งพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน

3. แนวคิดการมองป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชน (Communal Property System) ระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชนมีรากเหง้า และพัฒนาการที่แตกต่างไปจากแนวความคิดเรื่อง “กรรมสิทธิ์” ตามระบบกฎหมายตะวันตก แต่เป็นแนวคิดซึ่งตั้งอยู่บนหลักการของ “สิทธิการใช้” (Users Right) และมีระบบการจัดการโดยชุมชนและองค์กรชุมชน อันประกอบไปด้วยผู้ใช้เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครบ้างมีสิทธิใช้ การจัดลำดับของการใช้ ใครบ้างไม่มีสิทธิ และควรใช้อย่างไร ควรมีระบบการจัดการอย่างไรบ้างเป็นต้น

4. แนวคิดการมองป่าชุมชนในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม (Social Movement) ซึ่งอาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติและจารีตประเพณีในการรักษาป่าชุมชนมาเนิ่นนาน หรืออาจเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นใหม่อันเป็นผลมาจากการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอกไม่ว่าจะกรณีใด

5. แนวคิดการมองป่าชุมชนในบริบทการพัฒนาชนบทและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยนัยนี้ป่าชุมชนเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาตนเอง บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชนชนบท และยังเป็นความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน

ความหมายของป่าชุมชน

สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ (2539 : 1) ได้ให้ความหมายของ ป่าชุมชนไว้ 2 ลักษณะดังนี้

1. ป่าชุมชน คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการ การพึงพิงป่าของประชาชน มาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าไม้ และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนด แผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

2. ป่าชุมชนในอีกความหมายหนึ่งหมายถึงแนวทางการจัดการป่าที่มุ่งเน้นความต้องการของชุมชนทั้งในด้านนิเวศวิทยาชุมชน เศรษฐกิจและความเชื่อประเพณีเพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญ โดยที่ชาวบ้านในท้องถิ่นผู้ใช้ประโยชน์จะเป็นผู้ดูแลรักษาป่าชุมชน มีอำนาจและบทบาทในการจัดการป่าโดยตรง ภายใต้การสนับสนุนและส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่รัฐ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2536 : 3) ได้ให้ความหมายป่าชุมชนหมายถึง พื้นที่ป่าไม้ซึ่งได้สงวนไว้เพื่อให้ชุมชนได้นำไปจัดการเพื่อให้เกิด

ประโยชน์ทางด้านป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ตามวัตถุประสงค์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และถาวร

โกลด์ แพรกทอง (2535 : 22) ป่าชุมชนหมายถึง พื้นที่ซึ่งชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ภายใต้กติกาที่กำหนดไว้ มีกฎระเบียบ มีการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์ให้เป็นไปตามความต้องการ บุคคลใดจะใช้ประโยชน์จากป่าเกินกติกาจะต้องเป็นไปตามวิธีการที่ชุมชนกำหนด การจัดการป่าชุมชนอาจเกิดจากประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น หรือถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ ภายใต้แนวนโยบายและการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

บัวเรศ บวร และคณะ (2539 : 98) ได้อธิบายว่า ป่าชุมชนหมายถึง ป่าธรรมชาติ หรือป่าที่สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับรายได้ให้กับประชาชน ผู้นำชุมชน สถานที่ที่จะสร้างป่าชุมชนควรเป็นที่ดินสาธารณะ การเลือกพืชพรรณที่จะปลูกป่า

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2528 : 97) ได้สรุปว่า ป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของ ป่าไม้ สังคม หรือ Social Forestry อันหมายถึง กิจกรรมต่างๆ ทางด้านการป่าไม้ที่มุ่งโดยเฉพาะต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการป่าไม้และมุ่งตอบสนองความจำเป็นและความปรารถนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับป่าไม้ของพวกเขา

แนวคิดเรื่องความเชื่อ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

มณี พยอมยงค์ (2536 : 66) กล่าวว่า ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปนามสิ่งใดที่ผู้คนได้พบ ได้สัมผัสในอายุนั้นทั้ง 6 ผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น ดากระทบรูป จะมีความรู้สึกเกิดขึ้นว่ารูปที่พบเห็นนั้นเป็นอย่างไร ภาษาทางศาสนาเรียกว่าเกิดจักขุวิญญาณ คือ ความรู้สึกเกิดขึ้นทางตา เวลาใช้หูฟังเสียงจะเป็นเสียงเพราะหรือไม่ เพราะการวินิจฉัยอย่างนี้เรียกว่า โสตวิญญาณ ความรู้สึกเกิดขึ้นทางหู สิ่งที่ผู้คนได้พบเห็นสัมผัสทางใดทางหนึ่งนี่เองเป็นต้นเหตุแห่งความเชื่ออันเป็นสัญเจตนา จุดเบื้องต้นส่วนนามธรรม เมื่อได้รับการเพาะเชื้ออย่างนี้ ต่อมาเกิดการเสริมแต่ง โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่คนเราได้สัมผัสทุกวันเป็นเครื่องช่วยให้เจริญเติบโต และเมื่อใจคิด ความเชื่อด้านรูปธรรมก็เกิดขึ้นเป็นรูปเป็นลักษณะ อย่างใดอย่างหนึ่งรวมความว่า ความเชื่อมี 2 ประการ คือ

1. ความเชื่อเป็นนามธรรม
2. ความเชื่อเป็นรูปธรรม

มณี พยอมยงค์ (2529 : 179) ความเชื่อเป็นความยึดถือของคน ซึ่งเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ ภัยจากธรรมชาติ หรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่อาจรู้สาเหตุว่าเกิดจากอะไร จึงเกิดความรู้สึกยอมรับและเชื่อถือในอำนาจของสิ่งเหล่านี้ บางครั้งก็วิงวอนของความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อถือ ความเชื่อของคนในแต่ละถิ่นย่อมแตกต่างกันออกไป ความเชื่อนั้นก่อให้เกิดลัทธิบูชาธรรมชาติ มีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว น้ำ ลม ไฟ เป็นต้น ต่อมาลัทธิความเชื่อเหล่านี้ได้พัฒนามาเป็นศาสนา มีการเชื่อและยึดถือในเทพเจ้าต่างๆ ซึ่งเรียกว่ามีอิทธิปาฏิหาริย์และสามารถช่วยคนได้ ความเชื่อเหล่านี้มีพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ในยุคที่ความเจริญทางวิทยการมีมากขึ้น ความเชื่อในสิ่งต่างๆ ได้ค่อยลดลงและคนหันมาเชื่อในความมีเหตุผลมากขึ้น

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2522 : 5-6) เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา ในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ (Primitive Society) อย่างไรก็ดีตาม แม้ในปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน

ที่มา : ความเชื่อ (ภิญโญ จิตต์ธรรม, 2522 : 6)

แผนภาพที่ 3 แสดงแผนภูมิของความเชื่อ

จากการที่มนุษย์มีความกลัวและความเชื่อเป็นพื้นฐานอยู่ผู้ใหญ่อีกใช้พื้นฐานนี้ประกอบด้วย อุบายให้เยาวชนปฏิบัติเพื่อนำเยาวชนไปในทางที่ถูกที่ดี เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแต่ตนเอง และครอบครัวยจนเกิดเป็นระเบียบของสังคม

การที่บรรพบุรุษนำความเชื่อมาใช้ประโยชน์โดยวิธีทำให้กลัวหรือหลอกให้กลัว นับว่าเป็นวิธีที่แยบคายมาก ความเชื่อบางเรื่องอาจจะงมงาย แต่ส่วนใหญ่ก็มีเจตนาแฝงอยู่ เพื่อประโยชน์ในการอบรมสั่งสอนต่อมาเกิดเป็นระเบียบสังคมที่ดีงามขึ้น เกิดเป็นผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ การปฏิบัติตามความเชื่อนานๆ เข้าก็กลายเป็นธรรมเนียมของสังคม และเป็นมรดกสืบทอดกันมา ความเชื่อทำให้เกิดศาสนา เมื่อเกิดศาสนาที่แท้จริงก็ยังคงมีความเชื่อปนอยู่ และความเชื่อ

หลาย ๆ อย่างก็มาจากศาสนา สิ่งเหล่านี้มนุษย์จะแสดงออกทางวรรณกรรมอย่างเห็นได้ชัด และยังแสดงออกทางพฤติกรรมของสังคมด้วย

คึกฤทธิ์ ปราโมช (2521 : 7,12) เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า ขึ้นต้นด้วยมนุษย์เรา อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์ เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่า ฝนตกเพราะนาคให้น้ำ หรือมีเทวดาเป็นผู้บันดาล ฟ้าร้องก็ว่าเป็นเสียงรถพระอินทร์ กำลังยกทัพ มีพวกรมารุต เป็นไพร่พลไปรบยักษ์ ฟ้าแลบก็ว่าแสงจากนางเมขลาปล่อยแก้ว ฟ้าผ่า ก็มาจากรามสูรขว้างขวาน โลกของเรานั้นแบบมีปลาอานนท์หนูน้อย เวลาแผ่นดินไหวก็ว่า ปลาอานนท์พลิกตัว เป็นต้น วิทยาศาสตร์ได้เข้ามาพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเหตุผลทางไสยศาสตร์ ถือคติความเชื่อถือเหล่านี้ไม่จริงมีเหตุผลอื่นที่ทำให้ฝนตก เกิดพายุ แผ่นดินไหว ซึ่งพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์ ในความเชื่อถือของมนุษย์ และได้เข้าแทนที่เรื่อยมา

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2517) แบ่งเรื่องความเชื่อเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น เชื่อว่า มีนรก สวรรค์ เทวดา เชื่อว่าฟ้าแดงจะถูกกู่ ฟ้าร้องจักถูกปลา เรื่องฝัน ฯลฯ
 2. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition)
- ความเชื่อ 2 ประเภท หรือ 2 แบบข้างต้นอาจแบ่งเป็นพวกๆ ได้ 12 กลุ่มดังนี้
- 2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
 - 2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
 - 2.3 ความเชื่อ โชคลาง
 - 2.4 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ฝัน
 - 2.5 ความเชื่อทางไสยศาสตร์
 - 2.6 ความเชื่อลักษณะของคนและสัตว์
 - 2.7 ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา
 - 2.8 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ
 - 2.9 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
 - 2.10 ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ดและการแก้เคล็ด
 - 2.11 ความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ ชาติ ภพ
 - 2.12 ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ฯลฯ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งศึกษาชุมชนมากกว่าบุคคล แต่การศึกษานบุคคลจะกระทำในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนในบริบทซึ่งมีสิ่งแวดล้อมหลายๆ อย่างของชุมชน ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลรอบด้าน (Holistic) เพื่อเข้าใจบริบทของสังคม อันเป็นแนวคิดพื้นฐานที่เห็นได้ชัดในงานวิจัยนี้ ซึ่งต้องการศึกษาชุมชนและสังคมทุกแง่ทุกมุม ในประเด็นสภาพแวดล้อม ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา ระบบเครือญาติ
2. การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม (Contextual) โดยจะทำความเข้าใจบทบาทของธุรกิจชุมชน เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ในสังคม โดยจะแยกข้อมูลเป็น 2 ระดับคือ
 - 2.1 ข้อมูลที่เป็นวิวัฒนาการของธุรกิจชุมชน
 - 2.2 ข้อมูลของกระบวนการกลุ่มในปัจจุบันเพื่อนำไปสู่ การจัดการป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การวิจัยนี้มีความต้องการที่จะเข้าใจระบบคิดหรือทิศทางการจัดการป่าชุมชน และระบบความเชื่อหรือทัศนคติในการจัดการป่าชุมชน ของผู้ที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม การศึกษาระบบความคิดนี้ไม่สามารถศึกษาได้จากการเก็บข้อมูลเพียงครั้งเดียว หรือโดยการใช้แบบสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยจำเป็นต้องซักถามอย่างละเอียดถี่ถ้วน ให้เข้าใจตรงกันระหว่างผู้ถามและผู้ตอบว่าถูกต้องตรงกัน
4. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมและปรากฏการณ์ทางสังคม การศึกษาระบบเครือญาติหรือระบบความสัมพันธ์อื่นๆ เพื่อช่วยอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ในสังคมจะนำไปสู่ความร่วมมือในระดับชุมชน โดยมีเครือญาติเป็นพื้นฐาน
5. ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างบทบาทของธุรกิจชุมชนที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการป่า เพื่อจะช่วยให้สามารถค้นพบคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหา แนวทางการจัดการ และแนวทางแก้ไข ว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในลักษณะที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ขั้นตอนของการเกี่ยวข้อง ช่วงเวลาของการเกี่ยวข้องจนเกิดเป็นกระบวนการ
6. เก็บข้อมูลที่ต้องการจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่เลือกสรรแล้วว่าเป็นผู้ที่รู้เรื่องนั้น ๆ ดี (Key Informant) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ถามเฉพาะคน ในเรื่องการทอดผ้าและกวาดจัดการภายในกลุ่ม และเรื่องการจัดการป่าชุมชน

7. แปลความจากข้อมูลเพื่อเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่ เช่นการตีความจากวิถีชีวิตของผู้หญิงในการทอผ้า และรูปแบบของสิ่งทอต่าง สามารถช่วยอธิบายการเลี้ยงดู การถ่ายทอด ความสัมพันธ์ของคนกับป่าไม้อย่างไร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved